

การบูรณาการหลักธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็ง

Integrating of the Dharma principles for strengthening Thai community development

ประจักษ์ ชูราศี

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Email: prajkkhurasee@hotmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการพัฒนาสังคมให้เกิดความเข้มแข็ง ย่อมต้องนึกภาพถึงวิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีต เพราะว่าช่วงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 สังคมไทยเริ่มเป็นสังคมแห่งความหวัง เพราะว่าประชาชนเริ่มเปิดรับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ มีกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศหลายด้าน ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ “มองไปข้างหน้าด้วยความหวัง มองไปข้างหลังด้วยความอาลัย”

ปัจจุบันมาถึงยุคนี้การปกครองบ้านเมืองพยายามที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมทันสมัย มีเครื่องมือสื่อสารทันสมัย อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น โทรศัพท์มือถือ ที่ทำให้คนในสังคมไทยปัจจุบันมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม “สังคมคนก้มหน้า” สนทนากันได้ตลอดเวลาทำให้มองเห็นถึงการทำทางคู่สนทนาเป็นอย่างดีซึ่งเข้าใจกันดีว่าโลกหมุนเร็วมากจำเป็นต้องพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ให้ทันต่อเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบัน มองไปข้างหน้าด้วยความอาลัย และมองด้วยตานอก ตาใน สัมผัสด้วยใจแล้วจะเห็นได้ว่า ก่อนที่จะมีเทคโนโลยีสารสนเทศที่ตามเขา จะต้องเก่งและมีความสามารถพัฒนาเท่าทันเขาได้ แต่ถ้าคิดเอง ยังล่าหลัง พัฒนาการเปลี่ยนแปลงของสังคมมาถึงยุคของสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมาจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม เกิดขึ้นมากมาย บางแห่งเป็นนิคมอุตสาหกรรม จึงทำให้บางแห่ง มีการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง เครื่องมือ เครื่องไม้ การเข้าทำงาน ตามกะ ตามเวลา เสื้อผ้าที่เคยใส่เวลาอยู่กับชุมชน เปลี่ยนแปลงเป็นแบบฟอร์ม เพราะว่าการผลิตของอุตสาหกรรม จากการเกษตรเป็น อุตสาหกรรม

คำสำคัญ: พุทธธรรม, พัฒนาชุมชน, ความเข้มแข็ง,สังคมไทย

Abstract

The development for strengthening the society should look back to the way of life in Thai society in the past. Since the end of the reign of King Rama 5, Thai society is a society of hope because people are starting to open for changes. As there are many technological developments in information technology, Thai society is becoming a society that "Looking in front with hope. Looking back with mournfulness." Currently, the government is trying to make Thai society to be modernized. This included having the modern communication tools and electronic devices, such as mobile phones, that has nowadays changed Thai people to be as "sociopathic people" because they have interactions with their family and society by constantly conversing and thoroughly seeing each other. It can be understood that the world is changing so fast that it needs to be developed to keep up with the changing of the technology. These days, 'Looking back with mournfulness' suggests that we should use both of our eyes and heart to appreciate that we should be good and capable of

developing ourselves before following those information technology. The transformation from agricultural to industrial society resulted a number of factories, and some of that are industrial estates. Such transformation leads to the development and also the changes of tools, working hours, and clothing from everyday clothing to be uniforms.

Keywords: Buddhism, Community Development, Strengthening, Thai Society

บทนำ

ในช่วงการเปลี่ยนผ่านประเทศไทยนั้น สภาพชุมชนสังคมไทยถูกคุกคามรุนแรงจนน่าเป็นห่วง จะเห็นได้จากการเคลื่อนตัวของพลเมืองจากชนบทสู่เมืองหนาแน่นเรื่อยๆ สภาพสังคมจากเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ในภูมิภาคเรามีโรงงานอุตสาหกรรมกระจายจำนวนมาก อาจจะเป็นเพราะว่านโยบายการกระจายอำนาจของรัฐบาลชุดต่างๆ โดยที่หวังความเจริญจากส่วนกลางลงสู่ส่วนภูมิภาค

การกระจายความเจริญนี้เองย่อมส่งผลทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องจากเคยทำนา ทำสวน ทำไร่ ก็เปลี่ยนมาประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัท อยู่กับโรงงาน มีชีวิตต้องอยู่กับปล่องควัน และสารเคมี ปลดปล่อยทั้งผู้สูงอายุเฝ้าบ้านเรือนตามลำพัง คนหนุ่มสาวต้องอพยพเข้ามาขายแรงงาน ด้วยเหตุนี้เองการที่ความเจริญด้านอุตสาหกรรมขยาย กระจายเข้าสู่ชุมชนเป็นอุตสาหกรรม สังคมไทยย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมในอดีต ทำให้พื้นที่การเกษตรกรรมถูกลดความสำคัญลงไปเรื่อยๆ ส่งผลให้การพัฒนาชุมชนในสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรับรู้ข่าวสารในชีวิตประจำวัน เช่น จากเคยฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ ก็ต้องฟังเพลง ดูทีวีผ่านมือถือ ยุทูป เป็นต้น

จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูกครอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิด และภูมิปัญญาตะวันตก จนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนจนกระแสความทันสมัย ที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกกระแสเหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต จนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับสถานการณ์ต่างๆ ของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ

ด้าน จึงเป็นเหตุให้ “สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ชุมชนเป็นสังคมขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคมขนาดเล็ก คือ บ้าน โรงเรียน กับสังคมใหญ่ คือ ประเทศชาติ และโลก ชุมชน มีทั้งบุคคล องค์ความรู้และสถานที่สามารถให้การศึกษ ในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชุมชน หรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น สามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ มาใช้ได้อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์และรู้จักวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงวิถีชีวิต ที่แท้จริงนั้นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของคนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นหากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว พบว่า ชุมชนในยุคปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมใน ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักความหวงแหนในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนทุกๆ ด้าน รวมทั้งสภาพปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นทำได้ยากขึ้น ศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานในการพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้ามชุมชนที่มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง ได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่สามัคคีช่วยเหลือแบ่งปันกัน สามารถควบคุมและจัดการปัญหาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง พร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ [1]

จากสภาพความเป็นมาของปัญหาที่กล่าวมา บทบาทความบทรนี้จะนำเสนอ พุทธธรรมการเพื่อพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย เพราะว่าเป็นพุทธวิธีที่จะพาให้คนในชุมชน จากเดิมที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีชีวิตที่เรียบง่าย

สงบ เมื่อผสมกับพุทธวิธีบูรณาการเข้ากับหลักธรรมที่ทรงประสิทธิภาพ ภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่เชื่อมด้วยบารมี จะสามารถเพิ่มประสิทธิผล และประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาชุมชนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนเพราะว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นพระศาสดาที่ทรงตรัสรู้หลักธรรมที่ยิ่งใหญ่ การพัฒนาชุมชนในสังคมไทยเรานั้น ควรนำพุทธธรรมมาบูรณาการ และนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนในสังคมไทยเรานั้น เจริญเติบโตไปพร้อมกันทั้งทางวัตถุ และทางด้านจิตใจ พุทธบูรณาการนั้น คือการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมาประยุกต์ใช้

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ นับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามนำแนวคิดที่เคยมีมาแต่อดีตซึ่งศาสนาเคยให้ผู้คนมาแล้ว เพราะวัดในอดีต ไม่ได้สอนเรื่องจิตใจอย่างเดียว หากแต่ยังอำนวยความสะดวกทางวัตถุแก่บุคคล เช่น เป็นแหล่งสมบัติกลางแก่ชุมชนสามารถหยิบยืมมาใช้ได้ ในด้านสังคมนั้นวัดยังเป็นสถานที่พบปะ ประชุม สังสรรค์ ในคราวที่มีงานเทศกาลต่างๆ นอกจากนั้น พิธีกรรมต่างๆ ยังสามารถหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านทุกคนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ แม้กระทั่งยามมีข้าศึกศัตรูเข้ามารุกราน ยังได้อาศัยพระผู้ทรงวิद्याคมเป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจให้มีความกล้าหาญปกป้องถิ่นกำเนิดของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่อยู่ในความทรงจำของผู้คนที่ผ่านวัยมาไม่น้อยกว่า ๔๐-๕๐ ปี ดร.กิริติ กมลประเทืองกร [2]

คำว่า ชุมชนวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนมองเห็นว่าน่าจะเป็นทางออกหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้นจึงต้องมีการเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ให้ยึดวิถีพุทธมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือการบริโภคเพื่อบำบัดความทุกข์เวทนาเกิดจากทางสรีรภาพหรือความจำเป็นทางชีวภาพ เพราะถ้าหากไม่ได้รับการบำบัด ร่างกายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ปัญญา ก็ไม่สามารถเกิดได้ เพราะปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยระงับกามสุขได้อย่างแท้จริง เมื่อปัญญาเกิดมนุษย์ก็จะสามารถบรรลุไปถึงขั้นความสุขในระดับที่ถือว่าเป็นระดับความสุขที่ไม่จำเป็นต้องบริโภคแล้ว เช่น ความสุขจากการมีเมตตาจากผู้อื่น หรือความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่น ให้ความทุกข์ของเขาบรรเทาลง ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ [3]

วิถีชีวิตชุมชนในยุคเกษตรกรรมได้มุ่งเน้นไปที่ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างโลกทัศน์ทางสังคม และศิลปกรรมที่เน้นประโยชน์ใช้

สอยอย่างศิลปะพื้นบ้านก็มีบรรทัดฐานแนวคิดมาจากประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดเวียงสัมพันธ์อยู่กับการเดินทางเข้ามาของชาวอินเดีย และเผยแผ่ศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธศาสนา แต่ศิลปวัฒนธรรมที่เล็กร่องรอยให้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายาน พุทธทาส ภิกขุ [4]

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ ถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่นส่งเสริมการศึกษา พยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่างๆ ได้เอง สอนให้รู้จักใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวง ให้รู้จักคิด ไม่เป็นคนเชื่ออย่างงมงายชีวิตที่มีคุณภาพต้องมีการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรม

การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้นต้องมีหลักธรรมสำหรับยึดปฏิบัติ ซึ่งเป็นการพัฒนาความเจริญงอกงามทางจิตใจและสติปัญญา เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีแก่นสาร และเป็นชีวิตที่มีค่าอย่างแท้จริงสมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์ หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเป็นหลักความจริงที่ควรรู้และเป็นหลักความดีที่ควรประพฤติเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพในทุกด้าน เช่นการพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว พัฒนาการงาน และพัฒนาสังคม โดยมีหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ

แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติ ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันดังนั้นสังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการ บรรพต วีรสัยและคณะ [5] ได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้

- 1) เน้นการพึ่งตนเอง
- 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
- 3) การเน้นอหิงสา หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง

4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อดทน หรือ สัมมาอาชีวะ

5) การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

6) พยายามละกิเลสและความโลภ

7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามหลักเบญจศีลหรือศีลห้านี้เป็นหลักเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ควรประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่โกหก หลอกลวงและไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท

หลักเบญจศีลหรือศีลห้าคือ ข้อกำหนดอย่างต่ำที่สุดในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ เบญจศีลประกอบด้วย

1) เว้นจากปาณาติบาต คือไม่ทำลายชีวิต ดำเนินชีวิตโดยปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

2) เว้นจากอทินนาทาน คือไม่เอาของที่เขามีได้ให้ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

3) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

4) เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตั้ตรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

5) เว้นจากของเมา อันเป็นที่ตั้งของความประมาท คือ ไม่เสพของมีนเมา ดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทหลังพลาตมัวเมา เนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

การนำหลักสัปปุริสธรรม 7 กับทฤษฎีตะวันตก เพื่อแก้ปัญหาหาชุมชนอย่างยั่งยืน

หลักสัปปุริสธรรม ขุ.ชา.จตตาลี.ส. (ไทย) เป็นอีกหลักธรรมหนึ่งที่มนุษย์ปฏิบัติตามแล้วสามารถทำให้บรรลุนิพพานได้หรืออาจกล่าวได้ว่าหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้อย่างดีในสัปปุริสสูตร อภิปรายปัญญาสก์ มัชฌิมนิคาย ปรากฎพุทธโอวาทเรื่อง

ธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่าที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) [6] คือ ธรรมของผู้ดี หรือคุณสมบัติของคนดี ได้แก่

1) **ธัมมัญญาตา** คือรู้จักเหตุ รู้จักหลักการ กฎเกณฑ์ รู้เหตุที่ทำให้เกิดผล รู้สาเหตุความเป็นไปในการดำเนินชีวิต

2) **อัตถัญญาตา** คือรู้จักผล รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ รู้จักผลที่สืบเนื่องจากการกระทำรู้ว่า การดำเนินชีวิตอยู่นั้นประสงค์ประโยชน์ใด

3) **อัตตัญญาตา** คือรู้จักตน รู้ความเป็นจริงของตนว่า เป็นใคร มีความรู้ความสามารถ ความถนัด มีคุณธรรมเช่นใด เพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสมและการแก้ไขปรับปรุงให้สอดคล้องถูกต้องต่อไป

4) **มัตตัญญาตา** คือรู้จักประมาณ รู้จักพอดี พอเหมาะ พอควร

5) **กาลัญญาตา** คือความรู้จักกาล รู้เวลาอันเหมาะสม เช่น ตรงต่อเวลา ทันเวลา และพอเวลา เป็นต้น

6) **ปรีสัญญาตา** คือรู้จักชุมชน รู้จักการประพฤติต่อชุมชน รู้จักการวางตัว การแต่งกาย และกริยามารยาทให้ถูกต้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี

7) **ปุคฺคปโรปรัญญาตา** คือการรู้จักบุคคล เข้าใจลักษณะของบุคคล รู้จักการปฏิบัติต่อบุคคลได้เหมาะสม

ผู้ใดมีสัปปุริสธรรม 7 ประการ จะได้รับคุณประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นคุณสมบัติของคนดี คือ รู้จักหลักแห่งการดำรงชีวิตเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น โดยไม่คิดว่าตนเองวิเศษหรือฉลาดกว่าคนอื่น เป็นผู้ปลอดภัยจากโรคร้ายไข้เจ็บเพราะไม่ทำอะไรหักโหมเกินกำลังของตน ทำให้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีและยังดำรงชีพอยู่ได้ด้วยดีด้วยความไม่ประมาทเพราะรู้จักคบเพื่อน

วิถีชุมชนชาวพุทธ ที่แท้จริงนั้น คือขยายหลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น คือแทนที่จะมีความหมายเพียงแต่ละบุคคล ก็มาขยายเป็นคุณธรรมต่อสังคมซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกัน เช่นในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่นแม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ส่วนที่เป็นนามธรรม คือ หลักการ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย

ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจ รัฐในประโยชน์และโทษตามหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสาธารณสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุดคือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถ้าหากชุมชนวิถีพุทธ กลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอารยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธ ตลอดไป

กล่าวได้ว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ไม่ได้เป็นเรื่องเก่าตกยุคล้าสมัยตามกาลเวลาแต่กลับยืนหยัดคงทนต่อการพิสูจน์ ดังเช่น สัปบุริสธรรม ๗ ที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับยุคสมัยอย่างเช่นปัจจุบันได้อย่างสอดคล้อง การบริหารยุคใหม่จึงควรต้องมีความสมดุลสองด้าน คือ ด้านความรู้ความสามารถ และ ด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยนำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการบริหารผสมผสานกับแนวคิดตะวันตก อันจะเป็นส่วนส่งเสริมการใช้ความรู้ ความสามารถของบุคลากรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ก็เป็นเครื่องควบคุมยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ให้บุคคลใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ผิด หรือใช้แบบสุดโต่งเกินความพอดี ซึ่งจะส่งผลเสียต่อตนเองและองค์กร ตลอดจนสังคมโดยรวมในอนาคตได้ ฉะนั้นการนำเอาหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้เพื่อปรับตัวได้ในทุกสถานการณ์ มองทุกสิ่งว่าเป็นได้อยู่เสมอ มีความมุ่งมั่นในชีวิต พร้อมทั้งจะทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมตลอดไป

แนวคิดทางเศรษฐกิจของคานธี ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ
2. แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ
3. แนวคิดเรื่องการใช้แรงงานเพื่ออาหาร
4. แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยี
5. แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง
6. แนวคิดเรื่องทรัพย์สิน

แนวทางการพึ่งตนเองในการพัฒนาชนบท จะต้องมีความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้ก่อน โดยจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง [7] ชาติชาย ณ เชียงใหม่ ดังนี้

- 1) ความรู้สึกร่วมของการรวมกลุ่มเกิดจากความสนใจร่วมกัน
- 2) ค่านิยมประชาธิปไตย โดยเน้นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และใช้มติของที่ประชุมตัดสินใจโดยไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวของคนใดคนหนึ่ง
- 3) การทำงานร่วมกันจะต้องมีการตกลงร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมร่วม และการกระทำร่วมกัน โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบร่วมกัน
- 4) การทำงานเป็นกลุ่ม ต้องให้ความสำคัญต่อความสนใจของกลุ่ม และพยายามในการดาเนินการนั้นบรรลุผลของความสนใจนั้น
- 5) การปลูกฝังให้มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ การริเริ่มการแสวงหาทรัพยากรใหม่ๆ การใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสม และบริหารและการจัดรูปองค์การใหม่เพื่อให้มีประสิทธิภาพใหม่ ๆ
- 6) การร่วมกันสร้างความเชื่อถือว่าตนเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือชุมชนทั้งกายภาพหรือทางวัตถุ ผนวกกับจิตใจ และมองการใช้ทรัพยากรจากภายนอกเป็นเพียงลำดับรองหรือตัวประกอบเท่านั้น

การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับทฤษฎีตะวันตก เพื่อแก้ปัญหาชุมชนอย่างยั่งยืน

หลักการพัฒนาสังคมนั้นมีคำกล่าวไว้ว่า “จะพัฒนาใครเขาต้องพัฒนาตัวก่อน” ย่อมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เกิดความเข้มแข็ง เพราะจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการ พัฒนาตนเองก่อน เพราะว่าหากไม่พัฒนาตนด้วยการพัฒนาจิตใจให้เกิดสติเสียก่อนนั้น จะไปพัฒนาใครๆก็ย่อมไร้ผล เพราะว่าคนคือทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อน พัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และหากชุมชนเข้มแข็งสังคมก็สงบและเข้มแข็งตามมาโดยปริยาย ดังนั้นการพัฒนาดน พัฒนาสังคม จึงมีความสำคัญแบบแยกกันไม่ออกเลยทีเดียวด้วยเหตุและผลดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตนเอง คนแต่ละคนนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งในสังคม เพราะว่า เมื่อได้รับการพัฒนาที่ตนเองแล้วก็จะ

เป็นคนเก่งและเป็นคนดี เมื่อคนเก่งและดีเกิดขึ้นในองค์กรนั้น จะทำให้องค์กรนั้นมีความสุข และทำให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ตรงกันข้ามหากสังคมหรือหน่วยงานใดมีคนไม่ดีมากกว่าคนดี องค์กรนี้จะไม่มีความสุขเลย และการทำงานก็ไม่มีความสุขสุดท้าย เมื่อทำงานไม่มีความสุข ย่อมส่งผลให้องค์กรนั้นๆ ล้มเหลว แม้แต่องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาตนเองนี้ ยังตรัสยกย่องสรรเสริญไว้ว่า ทนโต เสฏฐิฐมนุสเสสุ ในหมู่มนุษย์ผู้ฝึกตนดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐ

2. การพัฒนาคนในชุมชน การพัฒนาคนในสังคมชุมชนให้เกิดสติ ย่อมทำให้สังคมนั้นเข้มแข็งตามไปด้วย แต่ประเด็นการพัฒนาคนในสังคมชุมชนนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ส่วนหนึ่งเพราะว่าคนในโลกนี้มี ศีล สมาธิ และปัญญาไม่เท่าเทียมกัน ขณะที่หัวใจหลักของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบร่มเย็นนั้น เพราะว่าเป็นคนในชุมชนนั้นเป็นทั้งผู้สร้างความสำเร็จ และทั้งผู้นำความเสื่อม มาสู่ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชนให้เข้มแข็งนั้นจึงต้องใช้เทคนิควิธีการ หลายประการ

ประการแรก พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงวางแนวทางให้คนในชุมชนของพระองค์คือ รู้สึกว่าตนนั้นเป็นเจ้าของชุมชนนั้น คือ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งที่กล่าวมานั้น เรียกว่า พุทธบริษัท 4 แต่ละคนแล้ว ก็ล้วนแต่เป็นผู้มีหน้าที่เป็นของตนเอง แต่ว่ามีหน้าที่แตกต่างกันไป ตามสภาวะของตนเอง ในการรักษาพระพุทธศาสนา การแบ่งพุทธบริษัทออกเป็นกลุ่มเช่นนี้ ทำให้ง่ายต่อการ พัฒนาและบริหาร ให้เข้มแข็ง ทำให้แต่ละคนนั้นสามารถเลือกที่จะประพฤติ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ได้ตามที่ตนเองพึงพอใจ เช่นเมื่อใครต้องการพ้นทุกข์ก็ต้องเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและนางภิกษุณี แต่ว่า หากยังต้องการที่ใช้ชีวิตอย่างผู้ครองเรือน พระพุทธเจ้าก็ทรงวางหลักไว้ว่า ให้ปฏิบัติตามอาคารวินัย คือ วินัยของผู้ครองเรือนนั่นเอง โดยที่ว่ายังสามารถปฏิบัติและประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม เพราะสภาพแวดล้อมต่างๆ ทำให้ไม่สามารถเอื้ออำนวยที่จะปฏิบัติธรรมได้อย่างภิกษุ แล้วก็นางภิกษุณี ทำให้พระพุทธองค์นั้นทรงวางกรอบไว้เพียงว่า พระภิกษุต้องรักษา เพื่อเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอดทนต่อสิ่งชั่วร้าย ทางกามารมณ์ และเป็นเกาะป้องกันคุ้มครองทางกายวาจา ไม่ให้ผิดพลาด 227 ข้อ ส่วนนางภิกษุณี ต้องลำบากหน่อยเพราะว่าเป็นผู้หญิงต้องรักษา

ศีล ถึง 311 ข้อ ส่วนอุบาสก อุบาสิกา ต้องรักษาศีล 5 หรือศีล 8 แล้วแต่จะสามารถประพฤติ ปฏิบัติได้

ประการที่สอง พระพุทธเจ้าทรงพัฒนาจิตใจบุคคลในชุมชนของพระพุทธองค์ โดยปรับให้ทิวทัศน์เสมอกัน เสียก่อนหรือว่าปรับความเห็นให้ตรงกัน ว่าจุดมุ่งหมายของศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น เป้าหมายสูงสุดในชีวิตนั้น อยู่ที่พระนิพพาน คือการกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก และเมื่อทุกคนในชุมชน หรือว่า องค์กรเห็นตรงกันอย่างนี้แล้ว ก็จะต้องตั้งใจที่จะปฏิบัติ หรือว่าประพฤติตามจุดมุ่งหมาย คำสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ เพื่อหาทางให้หลุดพ้นจากความทุกข์ของพระองค์ นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงแนะนำวิธีการที่จะเข้าถึงพระนิพพานด้วย ซึ่งก็คือการขัดเกลาตนเอง ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

ประการที่สาม ที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงพัฒนาความประพฤติ ของบุคคลในองค์กร โดยให้ปฏิบัติตามศีล ซึ่งในการรักษาศีลทุกคนก็จะต้องเลือกว่า จะปฏิบัติตามศีลในระดับไหน เช่นรักษา ศีล 5 ศีล 8 และ 227 หรือ 311 ข้อ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว คนในชุมชนหรือว่าองค์กร ก็จะมีความประพฤติไปในแนวทางเดียวกัน

ประการที่สี่ ทรงวางแนวให้คนในองค์กร หรือว่าชุมชน เคารพนับถือกันตามอาวุโสซึ่งการเคารพกันอย่างนี้นั้น เหมือนกันกับชุมชนไทย ซึ่งมีการเคารพตามลำดับอาวุโส เช่นการเรียก คนสูงอายุกว่า ว่าพี่ อายุ น้อยกว่า ว่าน้อง ป้า ลุง ตามสถานะของกันและกัน แต่ในทางพุทธบูรณการนี้หมายความว่า ที่ให้เรียกกันเคารพอาวุโส นั้นก็หมายความว่า หากใครบวชก่อนก็ให้นับว่า อาวุโสกว่า ถึงแม้ว่า ผู้นั้นจะอายุน้อยกว่าก็ตาม เพราะว่าผู้บวชก่อนนั้นย่อมรู้หลักธรรมพระวินัยมากกว่า ผู้บวชใหม่

3. การพัฒนางาน บุคคลซึ่งมีหน้าที่การงานที่ดี ย่อมเป็นกำไรของชีวิต เพราะหน้าที่การงานมีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต สอดคล้องปราชญ์พระพุทธศาสนา อย่างหลวงพ่อบุญานันทะ กล่าวไว้ว่า งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน ทำงานเพื่องานบันดาลผล ทำดีเพื่อผลดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ อย่างจริงใจ การพัฒนางานนั้น เพราะว่าการ

พัฒนางาน ของพระพุทธศาสนานั้น สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนางานของพระองค์นั้นทรงใช้หลัก ที่สำคัญคือ

ประการที่หนึ่ง คือ ทรงถือหลักที่สำคัญคือความสามารถเป็นเกณฑ์ หากว่า ใครในชุมชน คือ บริษัท 4 คนใด มีความสามารถด้านใด มีความสามารถด้านไหน ก็ทรงตั้งไว้ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้านนั้น เพื่อให้ตรงกับความสามารถที่เขาได้อยู่ เช่น พระอานนท์มีความสามารถทางด้านความทรงจำ ก็ทรงยกย่องให้เป็นพหูสูตร หรือว่าทางด้าน อุบาสก นั้นบุคคลใดที่มีความสามารถก็จะทรงยกย่อง เช่น จิตคุหุบดี มีความสามารถด้านการแสดงธรรมก็ทรงยกย่องทางด้านนั้น

ประการที่สอง การสร้างขวัญกำลังใจ ให้กับผู้ที่มีความสามารถ และมีผลงานเด่น ก็ทรงยกย่อง เช่นในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ที่ผ่านมามีหากว่ามีพระภิกษุ หรือว่าสามเณรรูปใดที่มีความรู้ความสามารถ ก็ทรงยกย่องในท่ามกลางระหว่างสงฆ์

ประการที่สาม หมั่นการประชุมกัน เนื่องด้วย เพราะการประชุมกันนั้นจะมีโอกาสได้เปิดอกพูดคุย ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน สื่อสารข้อมูลถึงกัน สร้างความสมัครสมาน สามัคคีกัน เช่น ทุกกึ่งเดือนจะมีการประชุมกัน เพื่อร่วมทำสังฆกรรมกันฟังพระปาฏิโมกข์ เรียกว่า ลงอุโบสถ เพราะว่าการลงอุโบสถนั้น นอกจากจะเป็นการทบทวนโอวาทและพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีผลในแง่ของการเตรียมใจให้สะอาดผ่องใส พร้อมทั้งรองรับฟังโอวาทในที่ประชุมจากพระเถระเมื่อ การสวดพระปาฏิโมกข์จบลง

4. การพัฒนาทรัพย์สิน พระพุทธศาสนามีทั้งหลักคำสอน ในการพัฒนาเก็บรักษาทรัพย์สิน และการใช้จ่ายทรัพย์สิน สำหรับหลักการรักษาทรัพย์สินนั้น เรียกตามภาษาพระนั้นเรียกว่า อารักขสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษา และการใช้จ่ายทรัพย์สินนั้น เมื่อหามาได้แล้ว ก็ให้แบ่งการใช้จ่ายเป็นสี่ส่วนด้วยกัน ส่วนที่หนึ่ง เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข ส่วนที่สองใช้เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข ส่วนที่สามบำบัดอันตรายที่เกิดเหตุต่างๆ ส่วนที่สี่ ทำพลี 5 อย่าง คือ

- ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ
- ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก
- ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย
- ฌ.ราชพลี ถวายเงินของหลวง มีภาชีอากรเป็นต้น
- ง.เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

5. การพัฒนาด้านเวลา ในการพัฒนาด้านต่างๆ นั้นเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเพราะว่าทุกคนเกิดมาแล้วมีเวลาเท่ากันหมดเหมือนกัน 24 ชั่วโมง เพราะว่าเวลาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพ เพื่อที่จะทำงานแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ ดำรงชีวิต พระพุทธศาสนาเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของเวลา เพราะว่าเวลา เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาเท่าเทียมกัน แต่ว่า บางคนมักใช้เวลาไปในเรื่องต่างๆไม่เหมือนกัน ด้านการพัฒนาเรื่องเวลานี้ มีพระพุทธรูปที่ตรัสให้เห็นเรื่องคุณค่าของกาลเวลา เป็นอย่างยิ่ง เช่น ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าปล่อยขณะให้ผ่านพ้นไปเพราะคนที่ปล่อยขณะให้ผ่านไปย่อมเศร้าโศก ในภายหลังวัยย่อมผ่านพ้นไปเหมือนขณะนั้นแหละ กาลเวลาย่อมกลืนกินสรรพสัตว์พร้อมด้วยตัวของมันเอง

ดังนั้นช่วงเวลาที่ว่างจากประโยชน์นั้น ทำให้ชีวิตพร่องจากประโยชน์นั้น มิใช่เพียงแต่ว่าจะขาดจากประโยชน์เท่านั้นแต่จะทำให้เกิดโทษขึ้นมาด้วย เพราะว่าคนที่อยู่ว่างมักจะมีความคิดฟุ้งซ่าน เพื่อฟุ้ง คิดฟุ้งซ่านไปในทางกามารมณ์ ไปในเรื่องเบียดเบียน ความฟุ้งซ่านเหล่านี้จะไม่เกิดกับคนที่ขยันหมั่นเพียรในการทำงาน เพราะว่ามักคิดถึงประโยชน์ในการทำงานอยู่ตลอดเวลา และหากใครสามารถประกอบภารงานภารกิจ หรือว่าหน้าที่ ของตนที่รับผิดชอบนั้น ความเจริญก้าวหน้าในฐานะทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็ง ย่อมเกิดขึ้นแก่การพัฒนาชุมชนในสังคมไทย เมื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งมีการบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นนี้แล้วความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทยก็จะเกิดขึ้น

หลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริมช่วยแก้ปัญหาการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

นอกจากนั้นแล้วการที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย มีความสามารถบริหารจัดการตนเอง หรือมีความสามารถสามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็งได้นั้น ต้องส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. มีกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และสมาชิกที่เป็นแกนนำของชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ ความสามารถบางแห่งบางพื้นที่ ผู้นำชุมชนจบวุฒิดการศึกษาระดับมัธยมต้น หรือว่า มัธยมศึกษา การส่งเสริมให้ผู้นำ เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงกำนัน ให้มีการศึกษาที่สูงขึ้น หรือเพิ่มการสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้านให้มีการ

พัฒนาศักยภาพของตนเองยิ่งขึ้นเป็นชุมชนที่มีผู้นำเป็นต้นแบบด้านการศึกษา หรือส่งเสริมผู้นำชุมชนให้มีการอบรมให้ตระหนักถึงการเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความเสียสละทำงานให้กับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รักษากฎหมาย

2. มีการพัฒนาชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community learning) เพราะว่าการแสวงหาความรู้ นั้น เป็นสิ่งที่พึงกระทำตลอดชีวิต การเรียนรู้ นั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการฟังบ้าง หรือว่าสิ่งรอบข้างที่เป็น โปรโตโมส คือ ฟังจากสิ่งรอบตัวคนรอบข้าง สิ่งแวดล้อม หรือว่า เรียนรู้ทางด้านการอ่าน จากข่าวสารบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งความรู้ที่เกิดจากชุมชนนั้น โดยส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญา หรือว่าเมื่อลงมือปฏิบัติแล้วก็จะได้ประสบการณ์ร่วมกัน จะทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของชุมชน ดังนั้น ถ้าหากว่า ชุมชนมีการพัฒนาเช่นนี้แล้ว การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย จะเกิดขึ้นเพราะว่ามีผลจากการเรียนรู้ และสามารถนำไปสู่การคิด และวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนให้เจริญ สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ชุมชนต้องมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ (Leadership of community) เพราะว่าหากผู้นำในชุมชนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี มีภาวะผู้นำที่ต้องเป็นผู้ประสานให้สมาชิกในชุมชนนั้นเกี่ยวกับข่าวสาร หรือว่า เป็นผู้นำต่างๆ ได้มีโอกาสให้สมาชิกได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตน ยอมรับและเปิดโอกาส และรับฟัง ไม่ผูกขาดเผด็จการหรือแสดงบทบาทที่เป็นใหญ่แสดงความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พ้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ลงไปทำงานกับชุมชน ไม่นิ่งดูตาย อยู่บนหอคอยคอยสั่งงาน เป็นผู้เชื่อมประสานแนวคิดต่างๆ ของสมาชิก และคนในชุมชน

4. ประชากรในชุมชนต้องมีจิตสำนึกรักชุมชน (Consciousness of Community) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ประชากรในชุมชนนั้น สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน รักถิ่นกำเนิด บ้านเกิดเมืองนอนของตน สำนึกรักว่า ตนนั้นเป็นเจ้าของบ้านเกิด มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบกับปัญหาต่างๆ ใน

ชุมชน ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน และมีความเป็นเพื่อนที่ดี คือกัลยาณมิตร และสามารถเชื่อมโยงกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการประชาสัมพันธ์ด้วยความหวังว่า สามัคคีให้เกิดแก่ชุมชน ทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง

5. ชุมชนที่ต้องการพัฒนาให้เข้มแข็งต้องมีการองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (Strengthens of Community Organization) คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องมีการรวมตัวกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีอย่างเหนียวแน่น ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิดมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนั้นก็เกิดมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำและ สมาชิกของชุมชนนั้นต้อง ประกอบด้วยความรู้ความสามารถที่จะจัดการตนเองและชุมชนได้ โดยเฉพาะ เมื่อมีการรวมกลุ่มกันแล้ว สิ่งก็ตามมาหลังจากมีองค์กรเกิดขึ้นนั้นก็คือมีลักษณะเวทีประชาคม มีการดำเนินงานที่สามารถเชื่อมประสานกับ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยที่สมาชิกและองค์กรในชุมชนนั้นเมื่อมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งพาตนเองได้ทั้งในทางเศรษฐกิจ หรือว่าการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมทั้งในยามที่ปกติ หรือว่าในเวลาที่เกิดประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ ก็จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยที่ยั่งยืน เพราะว่าการพัฒนาจะทำให้ยั่งยืนได้นั้น ต้องพัฒนาคณะเต็มทั้งคน ครอบคลุมกันทั้งระบบที่มี 3 ด้านคือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

นอกจากหลักพุทธบูรณาการการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย ที่ผู้เขียนได้นำเสนอไปแล้วนั้น การพัฒนาชุมชนนั้นยังจัดเป็นสาขาวิชาหนึ่งของสาขาวิชาสังคมศาสตร์ (Social science) โดยเป็นสังคมศาสตร์ที่ประยุกต์ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเป้าหมายบางประการของมนุษย์และชุมชนสังคมมนุษย์ได้ การพัฒนาชุมชนจึงมีทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนได้ เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาที่มีความเข้มแข็ง ดังนี้

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Cultural) เจ้าของทฤษฎี คือ ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton ,ค.ศ.1893-1953) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน

สาระสำคัญของทฤษฎี ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารระหว่างสังคมที่แตกต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่างกระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่า อาจจะได้รับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าการเปลี่ยนแปลงของทางสังคม ส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเดิม จากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะนำสิ่งใหม่ๆจากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่แล้ว เป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน จะเห็นได้จากสังคมอเมริกัน ซึ่งมีศักยภาพด้านการประดิษฐ์คิดค้นสูง แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายถึงร้อยละ 90 เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น

ผลลัพธ์ของพุทธบูรณการที่ช่วยแก้ปัญหาในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากสาเหตุสำคัญ คือ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกสังคม ถ้าหากจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนก็คือ การขยายผลของชุมชนที่ประสบความสำเร็จโดยใช้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นตัวอย่างหรือเป็นแรงจูงใจกระตุ้นให้ชุมชนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เกิดการตื่นตัวและสมาชิกในชุมชนร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเกิดการกระจายทางวัฒนธรรมเกิดจากการติดต่อสื่อสารระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ โดยต้องจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารทั้งจากภายในชุมชน และกับชุมชนอื่นอย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งการสร้างเครือข่ายชุมชนกับชุมชนต่างๆเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์มากต่อการพัฒนาชุมชนมากเพราะทำให้ทราบว่าชุมชนมีการพัฒนาแล้ว หรือมีระดับการพัฒนาสูงกว่าเมื่อมีการ

ติดต่อสื่อสารกับสังคมที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่าอาจรับวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตเข้าไปในชุมชนของตนทำให้เกิดปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในรูปแบบดังกล่าวไว้ล่วงหน้า

สรุปข้อเสนอแนะ

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาต่างๆ โดยมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิธีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบและถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน “การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ” จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเพราะเป็นรากฐานของความสำเร็จในทุกๆด้าน หลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่ กว้างขึ้น หลักการทางพระพุทธศาสนาให้ ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและ ประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมใน รักษาสาธารณสุขสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุด คือวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะ เลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ กลับมามีความ เข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งพัฒนาตนตามหลัก พระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตน และชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถี พุทธ ตลอดไป การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยนั้น หากตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของคนด้วยการเพิ่มหลักธรรมที่สามารถพัฒนาจิตใจของคนให้มีความรู้ผิดชอบ รู้ดี หรือรู้ชั่ว ที่ปัจเจกบุคคลแล้ว ส่วนทาง สังคม ก็มีการบูรณการ หลักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มีการเปิดโอกาสการพัฒนาศักยภาพและ

การให้ความรู้ การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างเสมอภาค แก่คนในชุมชนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย จึงต้องประกอบด้วยองค์ความรู้ ที่สำคัญ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชนวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ในวิธีการพัฒนา และกระบวนการพัฒนาต้องได้รับความช่วยเหลือจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือความช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน ส่วนการบริหารและการจัดการ นักพัฒนาชุมชนต้องช่วยเหลือเมื่อได้รับการร้องขอ จากชุมชน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพทางจิตใจ พฤติกรรม และปัญญาด้วยพุทธบูรณาการ คือ หลักธรรมที่มีประสิทธิภาพ และทรงประสิทธิภาพ หากประยุกต์เข้ากันอย่างลงตัว พุทธบูรณาการจึงจะสามารถทำให้การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางโลกและทางธรรมคู่ขนานกันไป เพื่อพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็งและให้มีคุณภาพทั้งคน สิ่งแวดล้อม มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นไปอย่างมีกระบวนการ เน้นการพึ่งพาตัวเองและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น เพราะว่าหากการพัฒนาชุมชน มีความเข้มแข็งเกิดขึ้นในสังคมไทยแล้ว จะทำให้เป็นทางออกที่สำคัญของสังคมไทยที่กำลังมีปัญหาวิกฤติด้านต่างๆเลยทีเดียว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้นในสังคมไทยได้นั้น ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนแนวคิดของชุมชน เพื่อที่จะร่วมกันนำพาชุมชนออกจากวิกฤติให้ได้ ก็ต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดของชุมชนให้ได้ โดยที่เปลี่ยนจากชุมชนที่เคยลดทอนศักยภาพ กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง เรียนรู้คุณค่าก่อนมูลค่าทำให้เข้าใจคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติต่อชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะพืชนานาชนิดในป่าที่มีคุณค่ามากกว่าแค่ตัดหรือเก็บเอาไปขายให้ได้เงินมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า ตัวของเงิน และเรียนรู้ประโยชน์ของพืชพรรณนานาชนิด ในป่าชุมชนของตนมีการหวงแหนและสิ่งสำคัญคือการบูรณาการหลักธรรมที่คณะรัฐบาล และคณะสงฆ์กำลังรณรงค์เพื่อ เป็นพุทธบูรณาการด้านจิตใจ ซึ่งก็คือศีล 5 มาบูรณาการประยุกต์ใช้ควบคู่กันไปจะทำให้คุณภาพของคนในชุมชนมีพลังสามัคคีเป็นปึกแผ่นก็สามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนาจัดการตนเองและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองเป็นทางออกของปัญหาวิกฤติสังคมได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- [1] อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : แพลน พรินต์ติ้ง, 2540), หน้า 8 – 10.
- [2] กิรติ กมลประเทืองกร “การจัดการชุมชน, ชุมชนเข้มแข็ง, วิถีพุทธ,” วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2559 หน้า 97.
- [3] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อานาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2543, หน้า 227.
- [4] พุทธทาส ภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: เพาเวอร์พรินท์, 2540, หน้า 50.
- [5] บรรพต วีรสัยและคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทย โดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานคร และฉะเชิงเทรา, รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532.
- [6] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, 2544, หน้า 20.
- [7] ชาติชาย ฌ เชียงใหม่, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา ภาคเหนือ, ใน อนุญา ฤกษ์กุล (บรรณาธิการ), รัฏกั บหมู่บ้านในไทยศึกษา, กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533, หน้า 28.